

อุ่มแสง ตอนคา นาดันจัน นวัตกรรมสังคมและข้อบ่งชี้ของสังคมธรรมาธิปไตย
ดร. สุนทร คุณชัยมั่ง

กรอบเบื้องต้น

บทความนี้ มุ่งที่จะค้นหาคุณลักษณะของ“สังคมธรรมาธิปไตย” โดยเบื้องต้นขอให้ความหมาย คำนี้ หมายถึง การปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมสร้างตามหลักการว่าด้วยความชอบธรรม โดยตั้งอยู่บนฐานความเป็นไปตามกระบวนการของสังคม ซึ่งเป็นการการผสมความหมายของคำ 3 คำเข้าด้วยกัน คือ สังคม + ธรรม + ประชาธิปไตย (การปกครองโดย/ของประชาชน) และเป็นการให้ความหมายตามลักษณะของ “ประชาธิปไตยทางตรงหรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Direct or participatory democracy) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามรูปแบบของประชาธิปไตยตามแนวคิดของเดวิด เฮลด์ (David Held) โดยอีกสองแบบ เฮลด์ อธิบายว่าเป็น “ประชาธิปไตยแบบเสรีและเลือกตั้งผู้แทน (Liberal or representative democracy) และ “ประชาธิปไตยภายใต้พรรคการเมืองพรรคเดียว” (democracy based on a one party) (Held,1993)

ความจำเป็นที่จะต้องค้นหารูปแบบคุณลักษณะของ“สังคมธรรมาธิปไตย” ก็เพราะว่า ประชาธิปไตยแบบเสรีและเลือกตั้งผู้แทน ที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายมาก่อนหน้านี้ เริ่มถดถอยและไม่สามารถเพียงพอที่จะแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ ไดมอนด์ (Diamond,2015) ผู้ก่อตั้งและบรรณาธิการวารสารประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ชี้ว่า “....ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 เป็นต้นมา พัฒนาการของประชาธิปไตย ประสบภาวะชะงักงัน ไม่มีจำนวนประเทศที่ใช้ระบบเลือกตั้งเพิ่มขึ้น...” ประชาธิปไตยในรูปแบบนี้ ยังถูกวิพากษ์ถึงความชอบธรรมในการกำหนดกฎหมายและการปกครอง ไม่สามารถกระจายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้ทั่วถึงได้ ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน การบริการด้านสาธารณสุข การจัดการบริการด้านการศึกษา และความขัดแย้งทางสังคม ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้น ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศที่กำลังเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น จีน และรัสเซีย หันไปนิยมประชาธิปไตยภายใต้พรรคการเมืองพรรคเดียวมากกว่าแบบเลือกตั้งผู้แทน หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยที่มีการใช้ประชาธิปไตยในรูปแบบนี้มานานหลายสิบปี กลับเผชิญสภาวะหวนกลับหลังของการพัฒนาประชาธิปไตย พร้อมกับเน้นระบบอำนาจนิยม (Authoritarian) และคาดกันว่าประเทศของแอฟริกา จะไม่มีประสบการณ์ของการพัฒนาประชาธิปไตยที่จะก้าวผ่าน “คลื่นสุดท้ายของการพัฒนาประชาธิปไตย” เหมือนกับประเทศในภูมิภาคอื่น (Last wave of democratization) (Diamond,2015; Saxer,2009)

การค้นหาสังคมธรรมาธิปไตยตามบทความนี้ จะศึกษาตัวอย่างของการจัดการวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรางวัลวิสาหกิจ-สัมมาชีพ ประจำปี พ.ศ. 2559¹ ซึ่งเป็นรางวัลที่กำหนดขึ้นโดยมูลนิธิสัมมาชีพ ตามปณิธานของ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการมูลนิธิ ที่ได้ให้คำชี้แนะเป็นแนวทางส่งเสริมการรวมตัวเพื่อประกอบอาชีพของชุมชน ว่า “...สัมมาชีพเป็นการประกอบอาชีพที่หลักการ ไม่เบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนผู้อื่น และให้สมาชิกมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้...” ทั้งนี้

¹ เอกสารประกอบรายงานคณะกรรมการตัดสินรางวัลวิสาหกิจชุมชน-สัมมาชีพ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2560 ที่โรงแรมแกรนด์ เมอร์เคียว ฟอรั่ม กรุงเทพฯ

รางวัลดังกล่าว ได้จัดให้มีเกณฑ์พิจารณา 5 มิติด้วยกัน ประกอบด้วย 1) มิติจริยธรรมการประกอบการ 2) ความเข้มแข็งของการรวมกลุ่ม 3) ความสามารถในการจัดการธุรกิจ 4) การส่งผลดีต่อชุมชน และ 5) นวัตกรรม โดยเรื่องของนวัตกรรมนี้ จะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบตามลักษณะของค่านิยมที่สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ ได้กำหนดไว้ 3 ประการ คือ 1) การสร้างสรรค์สิ่งขึ้นใหม่ (Newness) 2) การพัฒนาจากความรู้และความคิดสร้างสรรค์ และ 3) การมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ, 2553)

กรณีศึกษา

1. การจัดการความสามารถใหม่ของชาวนาที่บ้านอุ่มแสง ศรีสะเกษ

เมื่อปี พ.ศ. 2547 นายบุญมี สุระโคตร ชาวนาบ้านอุ่มแสง ตำบลบ้านดู่ อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ที่ทำนาช่วยครอบครัวมาโดยตลอดตั้งแต่เรียนจบประถมศึกษาของหมู่บ้าน ได้รวมสมาชิก 47 คน และกองทุนก้อนแรก 608,000 บาท จัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์เกษตรอินทรีย์ เพื่อดำเนินแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จัดทำปุ๋ยอินทรีย์เพื่อปลูกข้าวหอมมะลิแบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนทางการผลิตอันเนื่องมาจากการใช้ปุ๋ยเคมี รักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ และให้ความสำคัญต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภคควบคู่กัน ต่อมา ได้จดทะเบียนเป็น “วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอุ่มแสง (เกษตรอินทรีย์)”

วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ มุ่งพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิแบบเกษตรอินทรีย์ ให้ได้รับการรับรองมาตรฐานทางการตลาดของสากล เพื่อยกระดับการตลาดทั้งในและต่างประเทศ และด้วยความร่วมมือจากองค์กรพันธมิตรจากสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย และบริษัท ไบโอเอกริเลิร์ซ (ไทยแลนด์) จำกัด ทำให้ได้รับการรับรองมาตรฐานต่างๆ มากถึง 8 รายการ คือ 1) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications : GI) 2) ผลิตภัณฑ์ออร์แกนิกไทยแลนด์ (Organic Thailand) 3) มาตรฐานของสหพันธ์ขบวนการผู้ผลิตสินค้าออร์แกนิกระหว่างประเทศ (International Federation of Organic Agriculture Movements : IFOAM) 4) มาตรฐานการรับรองผลิตภัณฑ์อาหารและออร์แกนิกของสหรัฐอเมริกา (USDA) 5) มาตรฐานตามระบบการค้าที่เป็นธรรม (FLO ID 27806 ของ FAIRETRADE) 6) มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป (EU-NOP) 7) มาตรฐานข้าวหอมมะลิไทย และ 8) การรับรองมาตรฐานของผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิ-อินทรีย์-มาตรฐานสากลของวิสาหกิจ ประกอบด้วย ข้าวหอมมะลิ 105 ข้าวมะลิแดง ข้าวมะลินิล ข้าวเหนียวดำ ข้าว Rice Berry และข้าวชัยนาท 1 สามารถใช้ความเป็นมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ ไปทำสัญญาซื้อขายกับตลาดได้เป็นการล่วงหน้า และนำเอาปริมาณ ราคา และเงื่อนไขทางการค้า รวมทั้งข้อมูลแนวโน้มทางการตลาด มาใช้ประกอบการวางแผนการผลิตของทั้งโรงสีและการปลูกข้าว

การบริหารเงื่อนไขทางการตลาดข้างต้น ได้นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับโรงสีข้าวในย่านใกล้เคียงกันจัดตั้งเป็น “กลุ่มวิสาหกิจโรงสีข้าวอินทรีย์” จัดกลุ่มการบริหารชาวนาสมาชิกให้ดำเนินงานตามกระบวนการเกษตรอินทรีย์และงานมาตรฐาน โดยมี “กรรมการหลัก” จำนวน 112 คน (ไม่ใช่มีแต่เพียงกรรมการใหญ่ และคณะกรรมการบริหาร เหมือนกับการจัดองค์กรทั่วไป) ทำหน้าที่กำกับดูแลและเป็นพี่เลี้ยงให้กับสมาชิกแบบ 1 : 10-12 ราย พร้อมกับการจัดตั้ง “กลุ่มวิสาหกิจเครื่องจักรกล”

เพื่อให้บริการเครื่องจักรร่วมกัน (ตามหลักการของของการจัดการเกษตรแบบนาแปลงใหญ่) นอกจากนี้ยังนำพาสมาชิกบางส่วนจัดตั้ง “กลุ่มวิสาหกิจพืชหลังนา” เพื่อใช้ประโยชน์จากที่นาที่ไม่สามารถทำนาปรังได้ ปลูกพืชผัก เช่น แตงกวา กระเทียม ถั่วฝักยาว มะเขือ มะละกอ ตะไคร้ ฯลฯ เพื่อสร้างรายได้เสริม

ปัจจุบัน วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ มีสมาชิก 1,258 ราย มีพื้นที่ปลูกข้าวทั้งสิ้น 20,716 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่เขตปกครอง 22 หมู่บ้าน 5 ตำบล 2 อำเภอ (อำเภอรามันและอำเภอศรีสาคร) ปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมา วิสาหกิจแห่งนี้ สร้างรายได้จากการขายข้าวได้ทั้งสิ้น 55 ล้านบาท มีกำไร 1.38 ล้านบาท คิดเป็น 2.5 ของยอดขาย แต่ผลจากการจัดการมาตรฐาน ได้ทำให้วิสาหกิจสามารถซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาสมาชิกในราคาที่สูงกว่าราคาในท้องตลาดทั่วไป ประมาณ 4,000 บาทต่อตัน คิดเป็นเงินที่เพิ่มให้กับชาวนาสมาชิก ประมาณ 14 ล้านบาท คิดเป็น 25 % ของยอดขาย จึงเท่ากับว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็นผลมาจากการจัดการมาตรฐาน ที่มากกว่าการเป็นข้าวหอมมะลิและผลิตแบบอินทรีย์ทั่วไป และเป็นการจัดความสามารถใหม่และสร้างเป็นรายได้ใหม่ของชาวนาสมาชิก

2. การสร้างบริการทางการเงินของชุมชนที่บ้านดอนคา นครศรีธรรมราช

บ้านดอนคาเป็นชุมชนชายเขาด้านตะวันออกของเขาลวง เป็นพื้นที่เหมาะสำหรับการทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ มีรายได้พอที่จะเก็บออม แต่ไม่สะดวกที่จะใช้บริการธนาคาร เนื่องจากไม่สะดวกในการสัญจร แม้ว่าจะห่างจากตัวเมืองเพียง 38 กิโลเมตรก็ตาม แต่เมื่อมีตัวอย่างของการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านอ้ายเขียว เมื่อปี พ.ศ. 2526 จึงทำให้กลุ่มแม่บ้านบ้านดอนคา ริเริ่มรวมกลุ่มในลักษณะเดียวกัน จากสมาชิกเริ่มแรก จำนวน 37 คน เงินสะสมก้อนแรกจำนวน 2,850 บาท จัดตั้งเป็น “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต” เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2526 โดยมีกลุ่มออมทรัพย์บ้านอ้ายเขียว เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุน รวมทั้งให้ประธานกลุ่มมาเป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านดอนคาอีกด้วย

ด้วยการนำของนายวิโรจน์ คงปัญญา ประธานของกลุ่ม คนที่ 3 ที่เห็นความสำคัญของการเพิ่มความสามารถในการให้บริการของกลุ่มออมทรัพย์จากการบริการเพียงในบ้านดอนคา ขยายพื้นที่บริการออกไปยังสมาชิกที่มีความต้องการที่จะออมเงินและกู้เงินเพื่อการใช้จ่ายในการประกอบอาชีพและใช้ชีวิตประจำวัน แต่คงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์ต่อตนเองตามหลักการของกลุ่มจะออมทรัพย์ ความซื่อตรงต่อการชำระคืน โดยคำนึงถึงความจำเป็นของสมาชิกกลุ่ม (คนในชุมชนเดียวกัน/คนบ้านเดียวกัน) ที่จะได้ใช้เงินนั้นเพื่อการกู้ยืมเป็นคนถัดไป เสมือนหนึ่งว่าความซื่อตรงต่อตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการเกื้อกูลช่วยเหลือสมาชิกไปพร้อมๆกัน รวมทั้งการกำกับวินัยการใช้จ่ายเงินของสมาชิกให้เป็นตามกรอบความพอประมาณ มีสมาชิกกลุ่มเป็นผู้ค้ำประกัน และมีการกำกับติดตามของกรรมการ ซึ่งเป็นการดำเนินตามแนวทางสำคัญของวิสาหกิจว่าด้วยหลักคุณธรรม 5 ประการ คือ (1) ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อองค์กร (2) เสียสละต่อเพื่อนสมาชิก (3) ร่วมรับผิดชอบต่อองค์กร สมาชิก และเพื่อนร่วมงาน (4) คำนึงถึงชีวิตในอนาคตของเพื่อนสมาชิก เพื่อนร่วมงาน และผู้ยากลำบาก (4) ยึดมั่นในหลักการเกื้อกูล

มีการจดทะเบียนเป็น “วิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา” เมื่อปี พ.ศ. 2548 ปัจจุบัน วิสาหกิจแห่งนี้ จัดให้มีบริการกู้ยืมที่สอดคล้องกับความจำเป็นในการใช้จ่ายของสมาชิก ซึ่งเป็นคนในภาคชนบท ประกอบไปด้วย (1) เงินกู้สำหรับการประกอบอาชีพ เช่น จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเกษตร (2) เงินกู้เพื่อที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน (3) เงินกู้ลอยฟ้า – กู้เพื่อซื้อสินค้าอุปโภค เช่น มอเตอร์ไซด์ ที่วี รถยนต์ (4) เงินกู้เพื่องานพิธีกรรม เช่น การจัดงานบวช งานแต่งงาน ซึ่งเป็นประเภท

เงินกู้รายย่อยหรือรูปแบบฉุกเฉิน โดยที่การกู้ยืมเหล่านี้ จะต้องมีการส่งชำระคืนตามงวดและการออมควบคู่กันไป

การทำงานในแต่ละวัน จะมี “คณะกรรมการบริหาร” จำนวน 9 คน ผลัดเปลี่ยนเวรกันมาทำหน้าที่กลั่นกรองเอกสารเงินกู้ของสมาชิกเพื่อประกอบการนำเสนออนุมัติต่อคณะกรรมการ ซึ่งจะประชุมกันทุกวันพฤหัสบดี จะมี “คณะอนุกรรมการ” จำนวน 35 คน ทำหน้าที่รับคืนเงินกู้ (พร้อมกับเงินออม) ประจำงวดของสมาชิก ซึ่งจะทำหน้าที่เฉพาะวันที่ 3 และ 4 ของทุกเดือน คณะอนุกรรมการนี้ จะทำหน้าที่เป็นผู้กำกับพฤติกรรมการณ์ผ่อนชำระ (ความสามารถและการใช้จ่ายเงินของสมาชิก) จะมีการกำหนดจำนวนต่อสมาชิกในการกำกับให้เหมาะสม นอกจากนี้ ยังมีกรรมการสาขาอีก 5 สาขา ซึ่งเป็นพื้นที่นอกชุมชน มีทั้งสิ้น 17 คน เพื่อดูแลบริการสมาชิกเหมือนกับหน้าที่ของคณะอนุกรรมการ

สำหรับสมาชิกที่ติดหนี้ค้างชำระคืนเงินกู้ และกรรมการหรืออนุกรรมการที่รับผิดชอบดูแลกลุ่มตามสายงาน ไม่สามารถจะกำกับให้ดำเนินงานตามขั้นตอนปกติของการควบคุมกำกับแล้ว ก็จะมีการทวงหนี้ตามขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ 1) จดหมายเตือน 2) ให้กรรมการติดตาม 3) ให้นายแจ้งเป็นหนังสือ 4) ให้นายความเจรจากดลง 5) ให้ดำเนินฟ้องคดีต่อศาล แต่นับตั้งแต่ จัดตั้งกลุ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกที่ใช้กระบวนการทวงหนี้ ไปจนถึงขั้นตอนการฟ้องคดีต่อศาลมีเพียง 65 ราย (สมาชิกทั้งหมดของวิสาหกิจในปัจจุบัน มีจำนวน 14,000 คน) แต่ไม่มีรายใดที่ต้องอาศัยกระบวนการบังคับโดยศาล

ผลประกอบการของวิสาหกิจนี้ ในปี พ.ศ. 2558 มีสินทรัพย์หมุนเวียนทั้งสิ้น 160 ล้านบาท มีกำไร 9.5 ล้านบาท โดยส่วนที่เป็นกำไรนี้ นอกจะมีการปันผล จ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการ จัดเป็นสวัสดิการสมาชิก และใช้จ่ายเพื่อสาธารณะในชุมชนแล้ว ยังมีการนำเอากำไรสะสมไปลงทุนเพื่อประกอบการในชุมชนอีก เช่น ร่วมลงทุนเอกชนในโรงแปงขนมจีน ร่วมลงทุนกับกลุ่มเกษตรกรและบริหารโรงรมยางพาราและอบแห้ง และร่วมลงทุนโรงงานปุ๋ยชีวภาพกับองค์กรภาครัฐในท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า บริการทางการเงินที่ขยายตัวออกไปของวิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา สามารถขยายการบริการสมาชิก ได้ถึง 14,000 คน ครอบคลุมพื้นที่ 10 ตำบล 3 อำเภอ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ พรหมคีรี นบพิตำ และท่าศาลา เป็นผลมาจากการยึดมั่นในหลักคุณธรรม 5 ประการของสัจจะออมทรัพย์ ที่เอากำไรช่วยเหลือเกื้อกูลของสมาชิกซึ่งเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มาจัดเป็นความสัมพันธ์โดยตรงกับการซื้อสัตย์ต่อตนเองในการชำระคืนเงินกู้ ไม่ใช่การกำกับโดยหลักทรัพย์และใช้มาตรการบังคับโดยกฎหมาย ตามกลไกของระบบการเงินในระบบธนาคารทั่วไป และความเชื่อถือในการยึดมั่นในหลักการนี้ สมาชิกจึงอนุมัติให้นำกำไรสะสมไปร่วมลงทุนในกิจการอื่นที่เป็นการขอบเขตจากการให้บริการทางการเงินไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับชุมชน (Community entrepreneur)

3. เศรษฐกิจใหม่ของชุมชนเริ่มจากการรวมกลุ่มทอผ้าที่บ้านนาต้นจั่น สุโขทัย

บ้านนาต้นจั่น เป็นชุมชนที่มีจำนวนประชากร 1,100 คน 374 ครัวเรือน เป็นหมู่บ้านหมู่ที่ 5 ของตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีรายได้ครัวเรือนต่อคนต่อปีจำนวน 234,573 บาท (หรือคิดเป็นต่อคนต่อปี จะเป็น 76,059 บาท) ซึ่งต่ำเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ (245,632 บาท) ที่ตั้งในทางภูมิศาสตร์ของบ้านนาต้นจั่น ที่เป็นชุมชนชายป่าของอุทยาน

แห่งชาติศรีสัชชาลัย มีที่ทำกินที่เป็นเอกสารสิทธิน้อยมาก ทำให้ชุมชนไม่สามารถจะขยายพื้นที่ทำกินได้ ประกอบกับคนบ้านดึกโดยส่วนใหญ่เป็น “คนเมือง/ล่านนา” จึงมีคุณลักษณะทางวัฒนธรรมทางสังคมที่ต่างไปจากคนศรีสัชชาลัย ที่เป็นที่รู้จักกันดีในเรื่องผ้าพื้นเมือง-ทอถิ่น จึงทำให้กลุ่มแม่บ้านของบ้านนาต้นจั่นกลุ่มหนึ่ง ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น เมื่อปี พ.ศ. 2534 เพื่อต้องการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากงานผ้า ต่อมาได้พัฒนาเป็น “วิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านนาต้นจั่น” ในปี พ.ศ.2549 มี “นางเสี่ยม แสงลาภ” เป็นประธาน

การผลิตผ้าของบ้านนาต้นจั่น มีการนำเอาภูมิปัญญาของชุมชนที่เล่าต่อกันมาว่าผ้าที่เปื้อนดิน แม้จะซักตากแห้งแล้วก็ตามจะมีความนุ่มกว่าปกติ จึงมีการนำเอาโคลนมาพัฒนาร่วมกับการย้อมสี เป็น “ผ้าหมักโคลน” ที่ได้รับการสนับสนุนความรู้ด้านเทคนิคการย้อมจากงานของกรมการพัฒนาชุมชน จากการวัดสูตรธรรมชาติเพื่อผลิตสีให้เป็นลักษณะเฉพาะ เช่น สีเขียวแก่ – ใบมะม่วง สีเขียวอ่อน – ใบจันทน์ สีโอลด์โรส – ใบสะเดา สีเขียวครีม – ใบहुกวาง สีเหลือง – แก่นขนุน สีม่วง – เปลือกมังคุด สีกะปิ – เปลือกสะเดา สีดำ – ลูกมะเกลือ สีเหลืองใบไผ่- ไม้พอกา สีแดงอมผาด – ไม้ฝาง เป็นต้น

ต่อมาด้วยการสนับสนุนให้ไปดูงานท่องเที่ยวชุมชนที่เมืองโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และงบประมาณสร้างศูนย์แสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน จากธนาคารเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (Japan Bank for International Cooperation : JBIC) จึงทำให้กลุ่มทอผ้า หันมาสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจแขนงใหม่ขึ้น คือ “ท่องเที่ยวโดยชุมชน” ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัย มีกิจการโฮมสเตย์ (มีบ้านพักของสมาชิกในกลุ่มนี้ 18 หลังคา หรือ 40 ห้อง) การพัฒนาจุดชมวิวนาภูเขา ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าและอยู่ร่วมกับอุทยานฯ โดยไม่มุ่งจะครอบครองด้วยการสร้างประโยชน์เฉพาะส่วนบุคคล สร้างบริการใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับกิจกรรม เช่น จักรยานเช่า ร้านกาแฟ รถอีแต่นำเที่ยวแบบหมู่คณะ และข้าวเปี๊ยะ² โดยที่กิจการท่องเที่ยวที่เปิดบริการใหม่นี้ ได้สร้างแนวปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ไม่ให้ส่งเสียงเอะอะ รบกวนชุมชน มีข้อห้ามเกี่ยวกับการการเล่นการพนัน ดื่มสุรา สูบบุหรี่ และจัดแยกบ้านพักหญิง ชาย และนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้มาคณะเดียวกัน

ผลประกอบการของวิสาหกิจของกลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ที่มีสมาชิกอยู่ 308 คน (264 ครัวเรือน หรือคิดเป็น 70 % ของครัวเรือน) พบว่า ได้สร้างรายได้จากการขายผ้าทอและการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ ปีหนึ่งๆ ไม่ต่ำกว่า 6 ล้านบาท ซึ่งเป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชุมชนที่ไม่ได้เกิดจากการทำนา ไร่ และสวน แต่เป็นการทำงานรวมกลุ่ม การใช้ประโยชน์จากวิสาหกิจชุมชน และสภาวะแวดล้อมที่อยู่กับธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักของการจัดการผลประโยชน์ร่วมมากกว่าจะพยายามครอบครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และสร้างประโยชน์เป็นส่วนตัว รวมทั้งรู้จักสร้างประสิทธิภาพของการบริหารการสนับสนุนที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ ทั้งงบประมาณ ความรู้ และโอกาส

การสร้างนวัตกรรมสังคม

ความสำเร็จของวิสาหกิจทั้ง 3 แห่งที่ได้รับรางวัลข้างต้น ไม่ใช่ GDP ของเศรษฐกิจกระแสหลักที่สร้างรายได้ต่อประเทศแบบโดยรวม แต่เป็น “ความใหม่” ที่เกิดจากการที่ระบบเศรษฐกิจหลักไม่

² เป็นอาหารพื้นบ้านประเภทก๋วยเตี๋ยว หมูต้มยำ แต่มีไข่ดาว

สามารถกระจายไปถึง ละเลย และมองข้าม เป็นความใหม่ที่สร้างจากหลักของสังคม ที่ยึดมั่นต่อจริยธรรมในการชีวิต การอยู่ร่วมกันด้วยความรับผิดชอบแบบเกื้อกูลของชุมชน จะเห็นได้จากหลักสัจจะออมทรัพย์ ที่สามารถโยงมิติของความสัมพันธ์ระหว่างผู้กู้ที่จ่ายชำระคืนเงินกู้เพื่อส่งต่อโอกาสการเข้าถึงต่อทรัพยากรทางการเงินของวิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา การสร้างเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวชุมชนจากการใช้ประโยชน์ร่วมจากทรัพยากรธรรมชาติมากกว่ามุ่งครอบครองไว้ซึ่งกรรมสิทธิ์และประโยชน์เฉพาะบุคคลของวิสาหกิจทอผ้าบ้านนาต้นจั่น และแม้กระทั่งการรู้จักประยุกต์ใช้ประโยชน์การสร้างความสามารถใหม่ของการจัดการมาตรฐานเพื่อสร้างมูลค่าข้าวหอมมะลิของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอู่แสง ที่ประสบความสำเร็จจากการทำงานร่วมกันของการจัดการกลุ่มแบบชุมชน ที่มีกรรมการไปทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงแบบ 1 : 10-12 โดยมีกรรมการที่ร่วมงานนั้นมากถึง 112 คน (บริหารชานาสมานิก 1,258 ราย)

ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนทั้ง 3 แห่ง สะท้อนความเป็น “นวัตกรรมสังคม” (Social innovation) ทั้งที่เป็นความใหม่ของผลิตภัณฑ์และบริการ การสร้างเศรษฐกิจขั้นใหม่ในชุมชนและท้องถิ่น และการปรับใช้ความรู้ที่ได้รับการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชนไปสร้างเป็นความสามารถในการบริหารวิสาหกิจ ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีของการผลิต (Mode of production) และวิถีของความสัมพันธ์ทางสังคม (Mode of social relations) ให้แตกต่างไปวิธีแบบเดิมที่เป็นชุมชนแบบเกษตร-ชนบทแต่เพียงอย่างเดียว กรณีดังกล่าวถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในระดับสังคมของชุมชน ไม่ใช่ในระดับผลิตภัณฑ์ บริการ เทคโนโลยี หรือระดับกระบวนการของการจัดการองค์กร แต่เป็นไปทั้งกระบวนการของสังคม ที่จะสร้างผลลัพธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้เกิดขึ้น ที่จะเกิดขึ้นจากสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา ที่มากถึง 14,000 คน กระจายในพื้นที่ 3 อำเภอ 10 ตำบล ของจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจำนวนเงินที่สร้างขึ้นจากการสร้างมาตรฐานของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอู่แสง ที่สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น (จังหวัดศรีสะเกษ) ด้วยยอดขายรวม 55 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2558 (เฉพาะส่วนที่เกิดจากมาตรฐาน 14 ล้านบาท) หรือกรณีของวิสาหกิจทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ที่สร้างรายได้จากการทอผ้าและการท่องเที่ยวชุมชน ไม่ต่ำกว่า 6 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2558 ซึ่งแม้จะเป็นรายได้โดยตรงกับครัวเรือนเพียง 264 ครัวเรือนที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจ แต่คิดเป็นสัดส่วนมากถึง 70 % ของประชากรของหมู่บ้าน

การอิงหลักของสังคม

วิสาหกิจชุมชนทั้ง 3 องค์กร มีวิวัฒนาการของการจัดรูปแบบองค์กรที่เริ่มต้นจากการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เป็น “กลุ่มในระดับชุมชน” (Community-Based Organizations : CBOs) ไม่เป็นทางการ เน้นจัดการด้วยความตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจปากท้อง และสร้างโอกาสใหม่ๆ ของคนในชุมชน แล้วพัฒนาเป็นองค์กรตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ซึ่งเป็นพัฒนาการของการจัดตั้งองค์กรแบบไม่เป็นทางการไปสู่การจัดการแบบเป็นทางการ ดังนั้น จึงเห็นการเชื่อมโยงความไม่เป็นทางการหรือการนำเอาคุณลักษณะทางสังคม มาช่วยสร้างประสิทธิภาพให้กับการบริหารองค์กรวิสาหกิจ เช่น การกำกับวินัยการชำระคืนเงินกู้และการออมของ “คณะอนุกรรมการ” จำนวน 35 คน หรือ “คณะกรรมการสาขา” จำนวน 17 คน ของวิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา ที่จะมาทำงานทุกวันที่ 3 และ 4 ของเดือน เพื่อรับคืนงวดการชำระคืนเงินกู้และการออมของ

สมาชิก หรือ “กรรมการหลัก” จำนวน 112 คน ที่ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” 1 : 10-12 ราย การปลูก การดูแล และเก็บเกี่ยวข้าวอินทรีย์ ให้เป็นไปตามกระบวนการของเกณฑ์มาตรฐานสากลของวิสาหกิจ ชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอุ่มแสง การทำงานของกรรมการข้างต้น โดยเน้นงานเป็นการกำกับ ประสิทธิภาพของการทำงานขององค์กรให้เกิดประสิทธิผล เป็นเหมือนกับการทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการ” ในตำแหน่งงานขององค์กรภาคเอกชน แต่ในกรณีข้างต้นกรรมการจะเป็นคนในชุมชนและเป็นสมาชิก วิสาหกิจเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น จะเสียสละเวลาจากงานส่วนตัวมาทำงานให้กับวิสาหกิจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานในลักษณะ “กึ่งอาสาสมัคร” (Semi-permanent volunteer) จะมีค่าตอบแทนในจำนวนไม่มากนัก จ่ายเป็นรายปี กรรมการเหล่านี้ จะมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก (มีที่มาแบบเลือกตั้ง มีหน้าที่เหมือนผู้จัดการ ทำงานแบบอาสาสมัคร มีรายได้ตอบแทนเป็นรายปี) เป็นตัวอย่างสำคัญอย่างแบบหนึ่งของของการทำงานเสียสละเพื่อส่วนรวม ที่นิยมกันในกิจการประเภทไม่แสวงหากำไร (Non-Profit Organizations : NPOs)

กรณีศึกษาข้างต้น จะเห็นถึงประสิทธิภาพของการทำงานตามกระบวนการที่อิงสังคมแบบชุมชน เช่น การติดตามการผ่อนชำระประจำงวด และการติดตามทวงหนี้ ซึ่งมีเพียง 65 รายเท่านั้นที่จะต้องดำเนินการมาตรการทวงหนี้ และไม่มีรายใดจะต้องอาศัยการบังคับใช้หนี้คืนโดยศาลของวิสาหกิจ ชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา ความสามารถที่จะรักษาไว้ซึ่งมาตรฐานการผลิตข้าว อินทรีย์ตามมาตรการรับรองในแต่ละฤดูกาลผลิตของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอุ่มแสง ซึ่ง ยืนยันได้จากยอดขายที่เพิ่มมากขึ้นจาก 9.5 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2556 เป็น 38 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2557 และ 55 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2558 รวมทั้งกรณีของการท่องเที่ยวโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น ที่ จะต้องสร้างความร่วมมือในการจัดระเบียบห้องพัก รวมทั้งการบริการอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบของ กิจกรรมท่องเที่ยว ฯลฯ

ประสิทธิภาพของการบริหารวิสาหกิจทั้ง 3 ข้างต้น เป็นประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการที่อิงความเป็นสังคมแบบชุมชน การจัดการงานแบบกึ่งอาสาสมัคร ไม่ใช่อ้างอิงข้อบังคับตามกฎหมาย การจ้างงานแบบองค์กรเอกชนหรือราชการ ถือได้ว่า เป็นการสร้างประสิทธิภาพของงานที่เกิด จากการบริหารงานด้วยกระบวนการทางสังคม ซึ่งเป็นความใหม่อีกเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นนวัตกรรม สังคมที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจการวิสาหกิจชุมชน

การสนับสนุนและการทำงานของทุนสามก๊อ

การปรับจากกลุ่มชุมชนเป็นองค์กรที่มีการรับรองตามกฎหมาย ได้เอื้อต่อการรับการสนับสนุนจาก ภาครัฐและภาคส่วนอื่น ซึ่งเป็นการสนับสนุนจากภายนอกของชุมชน ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ นำไปสู่ความสำเร็จของวิสาหกิจ จากกรณีศึกษาข้างต้น จะเห็นจากการที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ ผลิตบ้านดอนคา ที่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือของกลุ่มออมทรัพย์บ้านอ้ายเขียวให้ประธานกลุ่มมา ดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มเป็นการชั่วคราวในช่วงเริ่มต้น กรณีที่วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอุ่ม แสง ที่ได้รับมาตรฐานสากลถึง 8 รายการ จากการสนับสนุนของสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย และ บริษัท ไบโอะเอกริเลิร์ซ (ไทยแลนด์) จำกัด หรือจุดเปลี่ยนสำคัญของวิสาหกิจทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ก็มา จากการสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชนที่สนับสนุนเรื่องการทอผ้า เทคนิคการย้อมสีผ้าหมักโคลน และจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และ JBIC ที่สร้างศูนย์แสดงสินค้าในหมู่บ้านและให้ทุนการศึกษา

ต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ การสนับสนุนเหล่านี้ ล้วนแต่เป็น “ทุนหรือปัจจัยสนับสนุนองค์การภายนอก” ที่เข้ามาบวกรวมกับการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็น “ทุนทางสังคมของชุมชน” นอกไปจากนั้น การสนับสนุนเรื่องเทคนิคการย้อมผ้าหมักโคลน การใช้วัสดุธรรมชาติเพื่อผลิตเป็นสีย้อมผ้า การศึกษาดูงานเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การสร้างมูลค่าเพิ่มของชาวหอมมะลิตัวด้วยการผลิตแบบอินทรีย์และมีมาตรฐาน หรือแม้กระทั่งเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์เงินกู้ให้สอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของสมาชิก ถือว่าเป็น “ทุนความรู้และความคิดสร้างสรรค์”

การทำงานร่วมกันระหว่างวิสาหกิจชุมชนทั้ง 3 แห่งกับผู้สนับสนุน ซึ่งจะมีทั้งการสนับสนุนระหว่างองค์กรชุมชนสนับสนุนองค์กรในระดับชุมชนด้วยกัน (กรณีกลุ่มออมทรัพย์บ้านอ้ายเขียวกับบ้านดอนคา) ระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับองค์กรภาคเอกชน (กรณีวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอู่แสงกับสมาคมการค้าเกษตรอินทรีย์ไทย และบริษัท ไบโออะกรีเลิร์ช (ไทยแลนด์) จำกัด และระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับองค์กรภาครัฐ ทั้งกรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวฯ โดยจากการศึกษานี้ จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 แห่งสามารถจัดการในเรื่องความร่วมมือนี้ได้เป็นอย่างดีถือได้ว่าเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นใหม่ของชุมชน และความสามารถที่เกิดขึ้นใหม่นี้ นำไปสู่การการบวกรวมทุนเชิงกระบวนการทั้ง 3 เรื่องที่อธิบายไว้ข้างต้นเข้าด้วยกัน จึงเท่ากับว่า ความสำเร็จของของชุมชนข้างต้น ไม่ได้เกิดจากการจัดการความร่วมมือเพียงมิติเดียว ยังเกิดจากประสิทธิภาพของ “ทุนสามก้อน” ที่ผสมผสานพลังเข้าด้วยกัน (Integration) เป็นอีกมิติหนึ่งด้วย

คุณลักษณะของสังคมนวัตกรรมไทยที่ค้นพบ

จากกรณีศึกษาของการดำเนินงานของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้างต้น ได้ค้นพบลักษณะร่วมของความสำเร็จของการจัดการธุรกิจ การประกอบการ และการสร้างงานสร้างเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เศรษฐกิจกระแสหลักไม่สามารถกระจายความมั่งคั่งและความมั่นคงทางเศรษฐกิจไปถึง ความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจ ได้นำมาซึ่งการจัดการประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก ซึ่งจะอนุมานได้ว่า ด้านหนึ่ง เป็นการจัดการปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนไปในระดับหนึ่ง จะมากหรือน้อยจะแปรไปตามสัดส่วนของสมาชิกวิสาหกิจกับจำนวนประชาชนของชุมชน อีกด้านหนึ่ง ก็ถือได้ว่าวิสาหกิจชุมชนได้ทำหน้าที่จัดการปกครองทางเศรษฐกิจแทนฝ่ายปกครอง (ที่มักจะเน้นจัดการดูแลด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน และความมั่นคง) ดังนั้น การจัดการธุรกิจและการต่างๆของวิสาหกิจข้างต้น จึงเป็นตัวแทนของข้อมูลที่สามารถพิจารณาถึงข้อบ่งชี้คุณลักษณะของ “สังคมนวัตกรรมไทย” ได้ ดังนี้

ประการแรก การริเริ่มรวมตัวของวิสาหกิจทั้ง 3 แห่ง ก่อนที่จะพัฒนาเป็นองค์กรตามกฎหมายว่าด้วยวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ต่างเริ่มต้นรวมกลุ่มตามรูปแบบพื้นฐานของกลุ่มที่เพียงพอต่อการทำงานร่วมกันได้ ไม่ได้เริ่มต้นด้วยการเคร่งครัดเรื่องโครงสร้างหรือรูปแบบขององค์กรตามกฎหมาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคา กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์เกษตรเกษตรทิพย์ และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาต้นจั่น กรณีดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะสมของการจัดตั้งองค์กรของชุมชนที่เพียงพอต่อการไปจัดการแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ด้วยตนเอง ไม่พึ่งพาการจัดการโดยองค์กร กลไก และกระบวนการตามขั้นตอนของรัฐ ดังนั้น ความสำเร็จของวิสาหกิจทั้ง 3 แห่ง ก็คือ ประสิทธิภาพและ

ความสำเร็จของกระบวนการทำงานโดยตรงของประชาชน ไม่พึ่งพารัฐ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเบื้องต้นของประชาธิปไตยทางตรงหรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ประการที่สอง การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ที่การอยู่ร่วมกันที่มีความเข้าใจรู้จักกันแบบลึกซึ้ง จึงยินดีที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รู้ที่จะกำกับ รู้ที่จะให้คำแนะนำ ฯลฯ เป็นทุนทางสังคมในระดับชุมชนที่สำคัญ เมื่อนำมาปรับใช้กับหลักคุณธรรม 5 ประการ เพื่อกำกับพฤติกรรมการใช้จ่าย/คืนเงินกู้ และสร้างพฤติกรรมการออม จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านดอนคาเงินทุนหมุนเวียนมากถึง 161 ล้านบาท เติบโตและขยายตัวออกไปครอบคลุมประชาชน 10 ตำบล 3 อำเภอ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช การฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมของชุมชน ไปสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ กรณีผ้าหมักโคลนของวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านตันจัน เป็นการต่อยอดทุนทางสังคมที่มีอยู่เพื่อนำกลับไปใช้งานใหม่ เหมือนกับบริษัทที่มีสินทรัพย์อยู่เดิมแล้วนำออกไปใช้ประโยชน์ย่อมจะสร้างประสิทธิภาพได้ดีกว่าอะไรก็ตามที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด ดังนั้น ความสำเร็จของการต่อยอดทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมของชุมชนเพื่อไปใช้ประกอบการดำเนินงานวิสาหกิจ จึงเป็นเหมือนกับสิ่งบ่งชี้ต่อไปยังประสิทธิภาพของประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาธิปไตยทางตรงหรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ประการที่สาม การที่วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอุ่มแสง นำเอาเรื่องมาตรฐานผลิตภัณฑ์สากล ไปสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับข้าวหอมมะลิที่มีการผลิตโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นตัวอย่างของความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน ที่รู้จักใช้ประโยชน์จากมูลค่าความเป็นมาตรฐานไปสร้างราคาเพิ่มขึ้น โดยราคาที่เพิ่มขึ้นนั้น จะต้องบริหารความร่วมมือจากชาวนาสมาชิกผู้ปลูกข้าวหอมมะลิ ที่จะต้องทำงานตามเงื่อนไขและขั้นตอนต่างๆที่มาตรฐานนั้นกำหนด มีการตรวจสอบที่เป็นไปตามมาตรฐานที่ผู้ซื้อเชื่อถือได้ การบริหารสมาชิก เป็นหน้าที่ของกรรมการหลักจำนวน 112 คน ที่เป็นกลไกกำกับดูแลแบบพี่เลี้ยง 1 : 10-12 ไม่เลือกที่จะจัดการโดยการจ้างบุคลากรแบบพนักงานลูกจ้าง ซึ่งนอกจากจะมีต้นทุนสูงแล้ว ยังจะไม่สามารถสื่อสารทำความเข้าใจได้ดีเท่ากับกรรมการกับสมาชิก กรณีดังกล่าวนี้ แสดงถึงลักษณะของการนำเอาปัจจัยเชิงบวก (มาตรฐานสากล ซึ่งสามารถทำให้ข้าวหอมมะลิ-อินทรีย์ มีมูลค่าสูงขึ้นไปอีก) ซึ่งเป็นความรู้จากภายนอกชุมชน เข้ามาปรับใช้งานเป็นผลสำเร็จนั้น ในกรณีนี้จะต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดและการกำกับงาน ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นสังคมชุมชน ไม่ใช่การสั่งการและระเบียบการขององค์กร

อนึ่ง การทำหน้าที่ของคณะกรรมการและกรรมการสาขาของวิสาหกิจชุมชนกองทุนออมทรัพย์บ้านดอนคา ที่ทำหน้าที่ติดตามการชำระเงินกู้และเก็บเงินออมประจำงวด ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การทำงานแบบกึ่งอาสาสมัครเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำงานการสื่อสารและกำกับงานที่มีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับกรรมการหลัก 112 คนของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอุ่มแสง และความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนทั้งสองแห่งนี้ยืนยันถึงความสามารถของการสื่อสารของชุมชน ที่เป็นการสื่อสารแบบทางตรง (Interpersonal communication) บวกรวมกับลักษณะสังคมเครือข่ายแบบชุมชนสามารถเปลี่ยนเรื่องที่มีฐานที่มาจากภายนอกชุมชน มีความสลับซับซ้อน ยากต่อการทำความเข้าใจไปสู่การสร้างการยอมรับและไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากจะพิจารณาถึงการพัฒนาประชาธิปไตย ก็จะเป็นไปเช่นเดียวกัน ที่จำเป็นจะต้องอาศัยการสื่อสารแบบทางตรง

(Interpersonal communication) บวกรวมกับลักษณะสังคมเครือข่ายแบบชุมชน ไปสนับสนุนการสร้าง ความสำเร็จความเข้าใจในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน

ประการที่สี่ เศรษฐกิจใหม่ของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวชุมชนบ้านอู่แสง มาจากความสามารถ ของการดำเนินงานตามมาตรฐานสินค้า ที่บวกรวมเข้าไปกับผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิ-อินทรีย์ เช่นเดียวกับเศรษฐกิจใหม่ของวิสาหกิจทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ก็มาจากการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และ กิจกรรมใหม่ๆ ที่ไม่ใช่ผลิตของนาข้าว พืชไร่ และพืชสวน แต่เป็นเศรษฐกิจใหม่ที่เกิดขึ้นจากความคิด สร้างสรรค์ (Creative economy) ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน ทั้งสองกรณี เป็นการสร้างมูลค่าและคุณค่า จากความสามารถของกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม กรณีดังกล่าวนี้ ย่อมจะเป็นข้อบ่งชี้ถึง คุณลักษณะของความสามารถของประชาธิปไตยแบบทางตรงหรือมีส่วนร่วม ที่จะสร้างสรรค์คุณค่า ใหม่ๆให้กับสังคมได้เช่นเดียวกัน

บรรณานุกรม

- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ (2553) “นวัตกรรม : ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อ ผู้ประกอบการ”, วารสารบริหารธุรกิจ ปีที่ 33 ฉบับที่ 128 ตุลาคม – ธันวาคม 2553 : 49-65 <http://www.jba.tbs.tu.ac.th/files/Jba128/Article/JBA128Somnuk.pdf>
- Diamon,Larry (2015). Facing up to the democracy recession, Journal of democracy, January (26) : 141-155
- Held,David (1993) .Prospects for Democracy.Polity Press : 15
- Saxer,Marx (2009).Performance Matters– Challenge for the Democratic Model and Democracy Promotion,IPG 3/2009 : 81-99